

JIDDISKEJT: HALAKHA, MINHAG

Jiddiskejt (יהדות – *jahadut*)

Tanulás

Misna Pea 1:1

„A következő dolgoknak az ember élvezi a gyümölcsét ezen a világon, és közben megalapozza a következő világban is létét: szülők tisztelete, emberek kibékítése, jócselekedetek, de mindezeket felülmúlja a Tóra tanulása.”

Tóra (תורה) – tan, doktrína, tanítás / Mózes 5 könyve.

Talmud Sabbat 31a:

Hillel és a konvertita. „Ami neked rossz, ne tedd a szomszédoddal. Ez az egész Tóra. Az összes többi csak magyarázat.”

Mi a zsidóság?

- Hillel – Sammaj
- Talmud: Mak. 23b-24a: Az Örökkévaló 613 parancsolatot adott Mózesnek a Szinaj-hegyen, a későbbi próféták és bölcsek ezt csökkentették: Dávid 11-re (Ps. 15), Ézsajás hatra (Jes. 33:15-16), Mika háromra (Mika 6:8), Ézsajás máshol kettőre (Jes 56:1), és Habakukk egyre: „az igaz az Ó hite által él (Hab. 2:4)”.
- Rabbinikus: a zsidóság minden parancsa áthágható, hogy megmentsük valaki / magunk életét, kivéve: gyilkosság, paráznaság, bálványimádás.
- Maimonides (XII. század) 13 alapelve
- Ahad ha-Am: „*Ne csinálj magadnak bálványt* (Ex. 20:4). Ez az egész Tóra. A többi csak magyarázat.”

Halakha

- megy (הלך)
- definíció: az út, amit követni kell, a zsidóság jogi aspektusa, az élet minden területét szabályozó és befolyásoló törvény és jog
- isteni törvény (Tóra), amit Mózes a Szinajon kapott: *halakha le-Mose mi-Szinaj*, 613 parancsolat
- adott helyzetre vonatkozó törvény vagy döntés
- tág értelemben a zsidóságra vonatkozó minden vallási törvény
- gyakorlat, vallási kötelesség, ezért tanulása mindennél fontosabb

Minhag

- vezet, viselkedik (נהג) → szokások
- helyi szokás (*minhag ha-makom*)
- szokásjog: a *minhag* mint a *halakha* egyik forrása; askenázi – szefárd
- *minhag mevateh halakha* („a szokás felülírja a törvényt”)
- liturgia
- tágabb értelemben minden tórai szabály; *minhag le-dorot*: előírt szokás (gyakorlat) minden generációnak
- autoritás: történeti (hagyomány), elterjedt, autoritások által elismert szokás

Hierarchia

1. írott tan (*Tora se-biktav*): a Tóra, Mózes 5 könyve
2. szóbeli tan (*Tora se-beal pe*): a Tóra magyarázata, hagyományozása a Misna lezárásáig
3. *halakha – aggada – minhag*

JIDDISKEJT: FORRÁSOK

Tora, Tanakh:

- írott tan (*tora se-bikhtav*) vs. szóbeli tan (*tora se-beal pe*)
- parancsolatok (*micva / micve*): תרי"ג מצוות – 613 parancsolat (248 pozitív, 365 negatív)
- Mózes öt könyve, Tanakh (תנ"ך)

Talmud, Sabbat traktátus

“Történt, hogy egy idegen elment Sámáj elé, és azt kérdezte: Hány tórák van? Azt válaszolta: Kettő. Szóbeli és Írásbeli Tóra. Azt mondta neki: Ami az Írottat illeti, hiszek neked, ami a Szóbeli illeti, nem. Téríts be úgy, hogy csak az Írásbelit tanítod meg nekem. Sámáj megfeddte és kivette (*máshol*: eltaszította egy mérőrúddal). Elment Hillél elé, és az betérítette. Első nap azt mondta neki: „*Alef, bét, gimel*” Másnap megfordította. Azt mondta erre a gér: Tegnap nem így mondtad nekem. Hillél azt mondta: Hát nem rám kell támaszkodnod (a betűk dolgában is)? Támaszkodj rám a Szóbeli tanban is.

Vajikra Rabba, 22.3

„egy kérdés, amelyet egy tapasztalt diák feltesz mesterének is ki lett nyilatkoztatva a Szináj hegyén”

Talmud, Menahot 29b

„Mikor Mózes fölment a hegyre, (hogy átvegye a Tórák,) találkozott a Szenttel, áldassék, aki ott ült és koronákat font a betűk fölé. Akkor így szólt hozzá: Világ Ura, ki fog vissza téged? (azaz miért nem elégedsz meg a betűkkel, úgy, ahogy vannak, hogy még koronát, vagy ékességeket is illesztesz a Tóra-tekercsen lévő betűk némelyikéhez?) Így válaszolt neki: Van egy férfi, aki számos nemzedék múlva él majd, Akiva ben Jozsefnek hívják, rengeteg előadást tart majd minden egyes ékecskéről. Mózes így szólt: Világ Ura, mutasd meg nekem! Így válaszolt: Fordulj meg! Mózes ment és leült Akiva tanítványainak nyolcadik sora mögé. De nem értette, amit Akiba mondott. Ekkor elhagyta minden ereje. (...) Amikor Akiva olyan ponthoz érkezett, amellyel kapcsolatban tanítványai megkérdezték, honnan tudja, így válaszolt nekik: Ezt a tanítást Mózes kapta a Szináj hegyen. Ekkor megnyugodott Mózes elméje. (...)”

Aknai kemencéje

Azon a napon Eliezer rabbi megtette minden ellenvetését: ám nem fogadták el tőle őket. Erre azt mondta: Ha a *halakha* (a helyes döntés) olyan, mint én, (vagyis az én véleményemnek felel meg), akkor bizonyítsa ezt ez a szentjánoskenyérfa. S ekkor a szentjánoskenyérfa száz öllel odébb ment. Mások azt mondják: 400 öllel! Erre azt válaszolták: Nem szokás a szentjánoskenyérfától bizonyítékot hozni. Mire válaszolt Eliezer: Ha a *halakha* olyan, mint én, bizonyítsa ezt ez a vízér! Ekkor a vízér elapadt. Erre azt válaszolták: Nem szokás víztől bizonyítékot hozni. Mire válaszolt Eliezer: Ha a *halakha* olyan, mint én, bizonyítsák be a tanház falai. Ekkor megdőltek a ház falai és már-már beomlottak. Jósua rabbi ekkor rájuk kiáltott: Mi közöttök ahhoz, ha az írástudók vitáznak egymással a *halakha* kérdésében? A falak erre nem omlottak le, Jósua rabbi dicsőségére, de nem is egyenesedtek fel Eliezer rabbi dicsőségére: még ma is ferdén állnak. Mondta erre Eliezer: ha a *halakha* olyan, mint én, akkor jöjjön rá bizonyíték az égből! Ekkor felcsendült egy hang az égből, és így szólt: Mi kifogásotok Eliezer rabbi ellen? A *halakha* mindig olyan, mint ő! Ekkor felállt rabbi Jósua, és így szólt: „Nem az égben van” (5Mózes 30. 12.). Mit jelent ez: a *halakha* nem az égben van? Jirmijahu rabbi válasza: A Tórák már a Szináj hegyen átadták (így tehát nincs az égben). Nem hallgatunk semmilyen égi hangra, hiszen már a Szináj hegyen beírtad a Tórádba: „a többség szerint kell dönteni” (2Mózes 23. 2).

Misna:

ismétlés (שנה), i.sz. 2. század, R. Juda ha-Naszi

Hat rend, 63 traktátus: *zeraim* (vetések: mezőgazdaság)

moed (ünnep)

nasim (asszonyok, házasságjog)

nezikin (károk, polgári és büntetőjog)
kodasin (szentségek: áldozatok, szentély)
tohorot (rituális tisztaság)

Gemara, Talmud

- Gemara: befejezés (גמרא), Talmud: tanulás, tanítás (למוד), *vilnai sas*
- *Talmud Bavli* – *Talmud Yerushalmi*

Midrás

- kutatás, magyarázat (פירוש), 5-15. sz.
- *midras halakha*

Gaonok

- babilóni diaszpóra, gaoni kor, 6-10. század
- *Tesuvot ha-geonim*

Takkana

- Rabbenu Gersom (10. sz. Mainz)

Kódexek

- *Halakhot gedolot*: Jehudai Gaon, 8. sz.
- R. Isaak Alfasi / Rif (1013–1103): *Halakhot*, 11. sz.
- Rambam / Maimonides (1135–1204): *Szefer ha-micvot*; *Misne Tora*
- R. Jakob ben Aser (ca. 1270–1340): *Arba Turim*, 16. sz.
- R. Jozsef Karo (1488–1575): *Bet Jozsef*; *Sulhan arukh*, 16. sz. Négy rész:
 - Orah Hajim*, mindennapi törvények, szombat és az ünnepek
 - Jore dea*, étkezés, kamat, tisztaság, gyász
 - Even ha-Ezer*, házasság, válás
 - Hosen Mispal*, büntetőjog, polgárjog.

Responsumok

- *seelot u-tesuvot*
- *poszek*, *poszkim*

Minhagim-könyvek

- Abraham Klausner (14. sz. vége)
- R. Ajzik Tirnau (15. sz. eleje)